

Vážené členky a vážení členovia akademickej obce FiF UK,

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pripravilo návrh novely zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Konsolidované znenie návrhu novely zo dňa 16. 2. 2021 bolo ministerstvom poskytnuté na verejnú diskusiu. Počas ostatných dní sa k nej vyjadrili reprezentácie vysokých škôl na Slovensku – Slovenská rektorská konferencia a Rada vysokých škôl, ako aj Klub dekanov, ktoré ju odmietajú en bloc, pričom **kritizujú nielen jej obsah, ale aj spôsob jej prípravy, ktorá prebiehala bez akejkoľvek komunikácie so zainteresovanými stranami**. Táto skutočnosť je o to vážnejšia, že nejde len o kozmetické úpravy fungovania verejných vysokých škôl (VVŠ), ale o zmeny, ktoré zásadne menia organizáciu, riadenie a správu VVŠ. S požiadavkou na stiahnutie novely, artikulovanou vo vyjadreniach spomenutých reprezentácií vysokých škôl, možno len súhlasiť.

Netreba osobitne poukazovať na to, že novela sa pripravila na uvedenie do života v období, v ktorom vysoké školy čelia nielen pandémie a s ňou spojenými komplikáciami, ale aj náročnému procesu zosúladovania svojho vnútorného systému s novými akreditačnými štandardmi. Zle načasované zavádzanie zmien vyplývajúcich z novely zákona o vysokých školách, ktorá by mala byť účinná už od 1. 9. 2021, môže navyše vniešť chaos do tohto sektora.

Výsledkom práce autorov novely je dokument, ktorý kvalitou, či skôr nekvalitou, svojho spracovania nezodpovedá vážnosti zmien, ktoré by mal konštituovať. Ide o dokument, ktorý je **nedomyselný, vnútorne nekonzistentný, diskriminačný, je zjavne pripravený bez hlbšieho zamyslenia sa nad tým, čo by reálne pomohlo skvalitneniu slovenských vysokých škôl, a bez reflexie dôsledkov, ktoré navrhované zmeny skutočne prinesú**. Vypichnem niektoré z najdôležitejších zmien, no upozorňujem, že novela ich obsahuje oveľa viac.

Novela významne **posilňuje vplyv správnej rady na chod VVŠ a zároveň mení aj jej zloženie**. Správna rada má mať 8 členov, z čoho 4 členov priamo vyberá minister školstva a 4 členov navrhuje akademický senát VVŠ, pričom medzi nimi musí byť aj nominant študentskej časti akademického senátu VVŠ. Členov správnej rady odvoláva orgán, ktorý ho navrhol. Členom správnej rady vybraným ministrom nemôže byť zamestnanec danej VVŠ, osoby vo výkone verejnej funkcie a ich závislé osoby. (Terajší stav: Správna rada má 14 členov, z nich 6 členov navrhuje rektor so súhlasom senátu VVŠ, 6 členov navrhuje minister po vyjadrení rektora, 1 člena navrhuje zamestnanecká časť akademického senátu VVŠ, 1 člena navrhuje študentská časť akademického senátu VVŠ.) **Kompetencie správnej rady (na ktorú má minister, teda politik, priamy vplyv) sa posilňujú na úkor kompetencií akademického senátu VVŠ. Správna rada má totiž kompetenciu okrem iného voliť rektora či schvaľovať rozpočet VVŠ.**

Kým o členoch správnej rady navrhnutých senátom VVŠ sa v senáte hlasuje, a teda de facto sa uskutočňuje transparentný výber spomedzi kandidátov, **v prípade členov vybraných ministrom sa žiadny transparentný výber nerealizuje**. Kým napríklad rektor a dekan sú schvaľovaní po verejnom vypočutí, na členov správnej rady sa analogický postup nevzťahuje. Minister môže do funkcie menovať kohokoľvek na základe vlastného subjektívneho posúdenia či (svoj)vôle. Okrem toho ministromi nominanti sú politickými nominantmi, nad ktorými má absolútnu moc, keďže ich môže odvolať bez uvedenia akéhokoľvek dôvodu.

Netreba osobitne zdôrazňovať, že s takto konštituovanou správnu radou môže minister získať kontrolu nad VVŠ, nehovoriac o tom, že chod nepohodlných škôl môže doslova paralyzovať napríklad zablokovaním voľby rektora alebo neschválením rozpočtu. Politický vplyv prostredníctvom správnej rady nemusí byť hrozbou v prípade, že školstvo riadi demokraticky a zodpovedne zmýšľajúci minister, no **môže byť vážnou hrozbou, ak na tejto stoličke bude sedieť osoba s totalitnými sklonmi, extrémista alebo ktokoľvek, pre koho bude vysoké školstvo alebo konkrétna VVŠ trňom v oku**. A keď sa to stane, demokrati, ktorí umožnia takúto zmenu zákona o VŠ, budú márne protestovať.

Novela ďalej ruší dva významné orgány akademickej samosprávy fakúlt – vedeckú radu a akademický senát, pričom ich nahrádza tzv. vedecko-pedagogickou radou (VPR). VPR má mať vedecko-pedagogickú komoru a študentskú komoru. Najmenej tretinu členov VPR majú tvoriť členovia študentskej komory. Predsedom VPR má byť dekan. Členov vedecko-pedagogickej komory má vymenúvať a odvolávať dekan po schválení vedeckou radou VVŠ. Najmenej štvrtina a navyše tretina členov tejto komory majú byť osoby, ktoré nie sú členmi akademickej obce danej VVŠ. Členmi tejto komory, ktorí sú členmi akademickej obce danej VVŠ, môžu byť len osoby na funkčnom mieste docenta alebo profesora alebo výskumní pracovníci alebo umeleckí pracovníci. Členov študentskej komory majú voliť členovia študentskej časti akademickej obce fakulty. Takisto stojí za povšimnutie, že vzhľadom na predpísané pomery členov VPR budú len najviac polovicu jej členov tvoriť zamestnanci fakulty.

VPR je podľa novely orgánom akademickej samosprávy fakulty. Je však pozoruhodné to, že **akademická obec fakulty sa akosi delí na členov prvej a druhej kategórie**. Členmi prvej kategórie sú profesori, docenti, vedeckí pracovníci, umeleckí pracovníci a študenti, ktorí majú možnosť byť členom VPR (a študenti dokonca môžu svojich zástupcov aj voliť), no odborní asistenti, asistenti, lektori a prípadní ďalší členovia akademickej obce patria do druhej kategórie – ani nevolia, ani nie sú volení do orgánu akademickej samosprávy. **O aký orgán akademickej samosprávy má ísť, keď ignoruje veľkú časť členov zamestnaneckej časti akademickej obce?!** Ako sa dá takýto diskriminačný postoj obhájiť? Veď treba si uvedomiť, že tento stav môže poškodiť fakulty do budúcnosti, keďže odborní asistenti, asistenti a lektori sú prevažne mladšími členmi akademickej obce, z ktorých niektorí časom budú preberať riadenie fakúlt a VVŠ, no nebudú mať možnosť získať na to skúsenosti.

VPR je zvláštny hybrid, a to ako svojím zložením, tak aj svojimi kompetenciami. Členovia vedecko-pedagogickej komory nie sú volení (na rozdiel od členov študentskej komory), nezastupujú teda akademickú obec fakulty. Vzniká tak nerovnováha v rámci jedného orgánu, a tým aj zameranie smeru zodpovednosti oboch komôr. **Dekan získava vplyv nad VPR, hoci v súčasnosti nemá žiadny vplyv na akademický senát**. Ide o veľmi škodlivý prvok, pretože VPR vyberá kandidáta na dekana, ktorého navrhuje rektorovi, a preto aktuálny dekan získava neférovú konkurenčnú výhodu v porovnaní s ostatnými uchádzačmi. Vzhľadom na to, že dekan aj navrhuje a menuje/odvoláva členov vedecko-pedagogickej komory (po ich schválení vedeckou radou VVŠ), sa jeho neférová konkurenčná výhoda len zväčšuje.

Kompetencie VPR kombinujú terajšie kompetencie vedeckej rady fakulty a akademického senátu fakulty, pričom sú čiastočne zredukované. VPR napríklad neschvaľuje rozpočet fakulty (ba ani sa k nemu nevyjadruje), no má kontrolovať jeho dodržiavanie a správu o tom podávať správnej rade VVŠ. VPR preberá kompetencie vedeckej rady rozhodovať o habilitačných a inauguračných konaniach, o pridelovaní práv osobám skúšať na štátnych skúškach, určovať kritériá na habilitácie a inaugurácie atď. Keďže nie je vhodné, aby o týchto veciach rozhodovali aj študenti, študentská komora je vylúčená z hlasovania. Naďalej sa však môže zúčastňovať na prerokovaní a môže sa k týmto bodom vyjadrovať! Takéto právo je však upreté napríklad odborným asistentom. Je to absurdnosť, ktorá je dôsledkom nahradenia akademických senátov fakúlt a vedeckých rád fakúlt vedecko-pedagogickými radami. Vedecká rada vo svojej podstate má dohliadať na kvalitu vedy, výskumu a vzdelávania na fakulte, senát sa má zase primárne zaoberať zásadami riadiaceho, ekonomického a administratívno-organizačného fungovania fakulty. VPR nešťastným spôsobom tieto dve veci spája.

Na jednej strane sú navrhované zmeny radikálne, no na druhej strane v niektorých aspektoch je novela nedôsledná, ba až lajdácka. Uvediem len zopár príkladov, ktoré stoja za zmienku.

Po prvé, správne sa otvára možnosť obsadzovať funkčné miesta profesorov a docentov osobami bez titulov „docent“, resp. „profesor“ (po splnení určitých kvalitatívnych kritérií) bez toho, aby tieto osoby aj museli prejsť habilitáciami alebo inauguráciami, no na druhej strane tieto tituly aj naďalej budú

vysoké školy udeľovať. Keďže tituly nebudú mať žiadne opodstatnenie z hľadiska kariérneho postupu, stávajú sa pre vysokú školu zbytočnými. Vysoká škola však musí vynakladať finančné prostriedky na realizáciu habilitačných a inauguračných konaní, do ktorých sú zapojení viacerí ľudia, ktorí zase budú tráviť svoj čas písaním posudkov a sedením v komisiách namiesto vedeckej práce – a to všetko len preto, aby niekoho potešili nepotrebným titulom. Zároveň zostáva zachované aj „zabetónovanie“ docentov a profesorov (na funkčných miestach), ktorí za určitých okolností naďalej budú získavať pracovné zmluvy do 70 rokov, a to bez ohľadu na kvalitu svojej práce po získaní takejto zmluvy.

Po druhé, správne sa obmedzuje počet za sebou idúcich funkčných období rektora a dekana na dve, no akosi sa pozabudlo na podobné obmedzenie v prípade prorektora a prodekana.

Po tretie, novela opomína rozpočet fakulty. Tvrdí sa síce, že VPR má kontrolovať jeho dodržiavanie a dekan má predložiť rozpočet fakulty rektorovi, no neurčuje sa, kto ho má schváliť. Má tak urobiť rektor? Alebo ho má len vziať na vedomie? Vyjadriť sa k nemu? Predložiť ho na schválenie nejakému inému orgánu? Alebo sa rozpočet fakulty neschvaľuje a dekan ho môže pripraviť podľa vlastnej ľubovôle (v súlade s predpísaným účelom pre jednotlivé položky rozpočtu)?

Po štvrté, až úsmevne vyznieva skutočnosť, že spomedzi štyroch členov správnej rady určených ministrom trvá funkčné obdobie jednej tretine členov dva roky, druhej tretine štyri roky a tretej tretine šesť rokov. Sotva si možno predstaviť splnenie tejto podmienky bez toho, aby sa niekde „rezalo“.

Možno namietnuť, že niektoré z týchto vecí sú len nedopatrením a že ich možno ľahko opraviť. To síce môže byť pravda, no ilustruje to dôslednosť, resp. nedôslednosť práce autorov novely a lajdácku pozornosť, s akou k takémuto dôležitému dokumentu pristupovali. A len to vyvoláva otázky, či sa vôbec dostatočne zamýšľali nad fungovaním systému vysokého školstva a či domýšľali do dôsledkov jednotlivé ustanovenia, s ktorými prichádzali. Nenahrádza tu odbornosť a profesionálnosť prípravy skôr účelová a možno politická objednávka?

Azda všetci sa zhodneme, že **vysoké školstvo na Slovensku potrebuje zásadné zmeny, vrátane štrukturálnych zmien**. Nepochybne sa bude argumentovať tým, že práve táto novela má zmeny priniesť. Lenže problém je v tom, že ich neprinesie. Problémy vysokého školstva ležia niekde inde. Napríklad v tom, že dlhé roky, ba až desaťročia sa vysoké školy financujú bez ohľadu na ich kvalitu, a to tak, aby každá z nich ako-tak vedela prežiť. Tento spôsob nemotivuje slabé školy k zlepšovaniu sa, pretože svoje fungovanie majú zabezpečené, ale kvalitnejšie školy zase oberá o zdroje, energiu a chuť napredovať v takto nastavenom nekonkurenčnom prostredí. Ďalej aj v tom, že doposiaľ žiadna vládna garnitúra nenašla odvahu priamo prostredníctvom zákona zrušiť nekvalitnú školu. Už sám fakt, že malá krajina ako Slovensko má 20 verejných vysokých škôl a 14 iných (štátnych, resp. súkromných) vysokých škôl stojí za zamyslenie, a to najmä v čase, keď siahame na dno demografickej krivky. Osobitou kapitolou je fakt, že v našej krajine sa neuskutočnila žiadna masívna centrálna investícia do vysokoškolskej infraštruktúry (budov, internátov, vybavenia), ako sa to stalo napríklad v Českej republike. Tieto a ďalšie faktory sa podpisujú na súčasnom stave azda najvýraznejšie.

Obhajcovia novely zákona o vysokých školách budú nepochybne tvrdiť, že problémy sa vyriešia zmenou spôsobu riadenia a správy vysokých škôl. Obávam sa však, že niečo také sa nestane. Aký bude výsledok? Uvedieme navrhované zmeny do života, školy sa na ne postupne adaptujú, budú sa inak vyberať rektori a dekan, vedecko-pedagogické rady si budú plniť svoje povinnosti, a keď o niekoľko rokov (keď, mimochodom, už bude pri moci niekto iný) budeme robiť hodnotenie, zistíme, že ku kvalite vysokých škôl to neprispelo. Zase sa len odohrá ďalší niekoľkoročný experiment s vysokými školami, ktorý nebude mať želaný efekt. Je to dané podstatou vecí – vysoké školstvo nie je determinované jedným zákonom, ale celým komplexom faktorov, kde kľúčovú úlohu zohráva financovanie, flexibilita trhu práce, poddimenzovanosť grantových agentúr atď. (Nejde tu o objem financií, ale o to, aby sa aspoň tá malá čiastka v pomere k HDP, ktorú si náš štát dovolil dať na vysoké školy, prerozdeľovala

inak, efektívnejšie.) Bude sa argumentovať, že navrhované zmeny prinesú zlepšenie stavu, pretože v iných krajinách fungujú. Lenže je otázne, či takéto analógie sú primerané, keďže sú vytrhnuté z kontextu. To, čo v jednom štáte môže byť prínosom, keďže je v nej etablovaná určitá tradícia, spôsob myslenia a podobne, nemusí v inej krajine s inou tradíciou a spôsobom myslenia vôbec uspieť, skôr naopak. Veď niektoré vyspelé krajiny Európskej únie sú konštitučné monarchie, a predsa nechceme per analogiam u nás demontovať republikánske zriadenie a prezidenta či prezidentku nahradiť niekým iným len preto, že to niekde inde funguje.

Niet sporu o tom, že verejné vysoké školy mali by byť – no fakticky aj sú – pod verejnou kontrolou. **Verejná kontrola nie je v konflikte s princípmi akademickej samosprávy.** Zmysluplná a užitočná kontrola sa zameriava na efektívnosť vysokých škôl pri nakladaní s finančnými prostriedkami, ale aj na „vyššie princípy“, ako je napríklad kvalita vedy, výskumu a vzdelávania alebo schopnosť uviesť do chodu očistné mechanizmy v prípade akademických prešľapov, napríklad plagiátorstva, neetického publikovania a podobne. Kvalitné vzdelávacie inštitúcie aj u nás dokazujú, že s týmito požiadavkami nemajú problém. Novela však neprichádza s posilňovaním kontroly v týchto oblastiach. **To, s čím prichádza, je politická kontrola – a tá už v konflikte s princípmi akademickej samosprávy je.** Preto sa nemožno čudovať, že sa zdvihla vlna nesúhlasu voči nej.

Vážené kolegyně, vážení kolegovia,

v najbližších dňoch a týždňoch sa ukáže, či predstavenú novelu zákona o vysokých školách bude štátny orgán naďalej presadzovať napriek jej nedomyslenosti, povrchnosti, nesystémovosti a napriek zásadnému nesúhlasu predstaviteľov tých, ktorých sa bytostne dotýka. Slovenská akademickej sféra, ktorú zastupujú jej reprezentácie, dala k novele jednoznačné odmietavé stanovisko, a zároveň ponúkla maximálnu súčinnosť pri príprave zmysluplnej a efektívnej zmeny systému vysokého školstva. Nechce len kritizovať a udržiavať súčasný stav, ale chce prispieť k jeho zlepšeniu prostredníctvom reálnych a účinných krokov. Na rozdiel od ministerstva si cení konštruktívny dialóg – tým dialógom nie je prázdne akademickej mudrovanie – čo dala jasne najavo. **Prvým krokom k nadviazaniu naozaj konštruktívneho a odborného dialógu je stiahnutie predloženej nekvalitnej novely ako celku.**

Vedenie Univerzity Komenského v Bratislave aj vedenie našej fakulty veľmi pozorne sleduje, aký bude ďalší vývoj. Sme pripravení svoje postoje nahlas vyjadriť a v prípade potreby tak urobiť aj razantnejším spôsobom.

Marián Zouhar
dekan